

O'ZBEK FOLKLOR ASARLARINING PRAGMALINGVISTIK ASOSLARI

Maraliyeva Dildora Taxirjanovna

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

"Chet tillar" kafedrası o'qituvchi-stajyor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7276043>

Annotatsiya: Xalq og'zaki ijodi asarlarida epik to'qnashuvning zamon va makondagi nisbiy xususiyatini tan olgan holda, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, qadimda odamlar o'z davrining ziddiyatlarini mifologik asosda hal qilishga intilib, ijobiy qahramonlarni yovuz sehrli mavjudotlarga qarshi kurashishga majburlaganlar. ko'pincha totemik ma'noga ega yoki odamlar uchun tushunarsiz bo'lgan tabiatning elementar kuchlari.

Kalit so'zlar: O'zbek xalq og'zaki ijodi, folklor, tarbiyaviy va estetik, jamiyat, folklorshunoslar.

O'zbek xalq og'zaki ijodi eng boy badiiy manbalarga ega bo'lib, ular ham tarixiy, ham nazariy jihatdan ilmiy izlanishlar uchun samarali materialdir. Folklor namunalarini yozib olish, nashr etish, uning materiallarini yanada keng miqyosda nazariy tadqiq etish hozirgi o'zbek folklorshunosligining dolzarb vazifalaridan biriga aylandi.

Xalq og'zaki ijodi va an'anaviy she'riyatini o'rganishning muhim muammolaridan biri konflikt masalasidir. Biz ishlab chiqayotgan mavzu folklorshunoslar tomonidan to'g'ri yoritilmagan.

Jamiyat va tabiatdagi qarama-qarshiliklar, aks holda konflikt xalq og'zaki ijodi asarlarida o'z aksini topgan. Og'zaki xalq ijodiyoti asarlariga nisbatan qo'llaniladigan bu muammo haligacha monografik rejada nazariy jihatdan o'rganilmagan. Taniqli folklorshunoslar bu muammoni hal qilishda yo qisqacha chetga chiqishadi yoki tasodifan bu borada o'zlarining ilmiy nuqtai nazarlarini bildiradilar. Ammo bu, albatta, masalani to'liq yoritish uchun etarli emas.

O'zbek xalq og'zaki ijodining shakllanishi va rivojlanishida inqilobdan oldingi eng ko'zga ko'ringan rus folklorshunoslarining ilmiy izlanishlari va. qardosh respublikalar olimlari.

O'zbek xalq og'zaki ijodi ko'p asrlardan beri mavjud. U janr jihatidan nihoyatda boy. Uning asarlarida katta bilish, tarbiyaviy va estetik ahamiyatga ega. Xalq og'zaki ijodining mavjud bo'lish jarayonida hikoyanavis va xonandalar tomonidan turli uslublar ishlab chiqilgan. Ularning ko'p asrlik an'analari bor. Hozirgi o'zbek sovet folklorida janr va estetik jihatdan qiziqarli o'zgarishlar ro'y bermoqda, uning badiiy adabiyot bilan aloqasi mustahkamlanmoqda. So'nggi paytlarda ilmiy foydalanishga yangi manbalar kiritilib, ular ilmiy tadqiqotlar olib borish uchun ham tarixiy, ham nazariy jihatdan samarali material beradi.

Yozib olish usullarini takomillashtirish, folklor matnlarini nashr etish tamoyillarini ishlab chiqish, badiiy shaklning g'oyaviy-mavzuiy boyligi va xususiyatlarini har tomonlama o'rganish, alohida janrlar taqdirini oydinlashtirish, o'zaro ta'sir ko'rsatish va hokazo. xalq og'zaki ijodi va adabiyotini o'zaro boyitish hozirgi o'zbek folklori uchun dolzarb vazifalarga aylandi.

Tadqiqot metodologiyasi. Asar marksistik-lenincha metodologiyaga, adabiyotning hayot bilan bog'lanishiga oid materialistik estetika qoidalariga, san'atning g'oyaviy-kognitiv vazifalariga asoslanadi. Muallif shu kabi muammolarni umumittifoq materiallari asosida ishlab chiqqan yetakchi sovet adabiyotshunoslarining qator asarlariga tayanadi.

O'zbek folklorshunoslari marksizm-leninizm klassiklarining xalq og'zaki ijodining mohiyati, uning kelib chiqishi, xalq hayotidagi o'rni, o'rni va ahamiyati haqidagi nazariy qoidalariga asoslanib, folklor nazariyasi rivojiga foydali hissa qo'shadilar. Nisbatan qisqa vaqt ichida "Go'ro'g'li", "Rustamxon", "Alpamish" sikllaridan yuzlab she'rlar, qo'shiqlar yozib, nashr etildi, ularda xalq qahramonlari va obrazlari, urf-odatlar, marosimlari, til xususiyatlari, tarixi, boy madaniyati badiiy mujassamlashdi. O'zbek xalqi. Xalq hikoyachilaridan minglab xalq ertaklari, afsonalari, sarguzashtli og'zaki hikoyalari, ditlari, xalq qo'shiqlari, topishmoqlar, maqol va matallar, turli marosimlar yozib olingan. Ularning birinchi namunalari rus tiliga tarjima qilingan.

Hozirgi vaqtda o'zbek xalqi nafaqat folklor asarlarining improvizatsiyasini eshitish, balki ularning matnlarini ham o'qish imkoniyatiga ega. E'tiborlisi, xalq hikoyachilaridan yozib olingan epik asarlarning aksariyati oktyabrdan keyingi davrda yaratilgan. Tajribali hikoyachilar - an'anaviy she'rlarni ijodiy improvizatsiya qilish ustalari - o'z iste'dodini va. Sovet hokimiyatining dastlabki yillaridagi notinch voqealarni badiiy gavdalantirgan yangi folklor tarixiy she'rlar yaratishda ularning badiiy imkoniyatlari. Rivoyatchilar Ergash Jumanbulbul o'g'li "O'rtoq Lenin" she'ri bilan, Fozil Yo'ldosh o'g'li "Jizzax qo'zg'oloni", "Mamatkarim palvon", "Ochildov", Pulkan - "Mehnatkash Hasan", "Komsomolchi Oytuti", "Hasan kul" va boshqalar. o'zbek xalq madaniyatining shaklan milliy, mazmunan sotsialistik xazinalarini boyitishga hissa qo'shdi.

Ma'lumki, har qanday kitobning qadr-qimmatini kitobxonlar uni qanchalik sevishi bilan belgilanadi. Shundan kelib chiqib, shunday xulosa qilishimiz mumkinki, har qanday folklor asari, xoh u an'anaviy doston, xoh ertak, xoh boshqa janrdagi asar, mashhur xalq improvizatorlari repertuarida sayqallangan bo'lsin, badiiy yetuk, g'oyaviy jihatdan boy, kompozitsion jihatdan yaxlit adabiy adabiyot darajasiga ko'tariladi. ishlaydi. Va yozma ravishda mustahkamlanib, u

adabiy hayotga ega bo'lib, keng o'quvchilar orasida mashhurlikka erishadi. Prof. H.Zarifa shuki, nodir folklor asarlari o'z vaqtida ommabop kitobxonlarga yetib kelgan. Olim xalq og'zaki ijodi asarlarini ommabop nashr etishning ilmiy tamoyillarini ishlab chiqdi, ular hozirgi davrda keng qo'llaniladi. H.Zarif o'zbek xalq og'zaki ijodi durdonalarini nashr eta boshladi.

O'zbek folklorshunoslari tarixiy dostonlardagi variant-variatsiya muammolarini, janrlarning sikllashuv muammolarini, drama va konflikt muammolarini, epik asarlardagi badiiy til va she'riy vositalarning o'ziga xosligini aniqlab, ilmiy tadqiq qilishga harakat qildilar. Tarixiy dostonlarning g'oyaviy-mavzuiy va badiiy boyligi, yangi tarixiy dostonlarning genezisi oydinlashtirildi, mumtoz va sovet xalq og'zaki ijodi asarlaridagi satira va yumor unsurlari oydinlashtirildi, an'anaviy "Alpamish" dostonining turli variantlari baholandi va h.k.

Dastanlar, ertaklar, topishmoqlar, qo'shiqlar, xalq dramalari va boshqa janrlarning mavjudligi va o'zgarishi bilan bog'liq o'zbek xalq og'zaki ijodi taraqqiyotining asosiy davrlari, ularning g'oyaviy-badiiy mazmuni va sho'rolar davridagi taqdiri, repertuari aniqlandi va o'rganildi. havaskorlar chiqishlari, marosimlar taqdiri har tomonlama o'rganildi.

Tabiat va jamiyat taraqqiyoti qarama-qarshiliklar kurashi asosida yuzaga keladi. Ijtimoiy hayotdagi kurash jamiyatning sinflarga tabaqalanishidan boshlanadi, ijtimoiy qarama-qarshiliklar, aks holda konflikt yuzaga keladi. U xalq og'zaki ijodida ham o'z aksini topgan. Og'zaki xalq ijodiyoti asarlaridagi konflikt muammosi haligacha nazariy jihatdan o'rganilmagan va. monografik jihatdan yoritilmagan. Taniqli o'zbek folklorshunoslari o'z asarlarida bu masala yuzasidan yo qisqacha fikr bildiradilar, yo yo'l-yo'lakay unga shaxsiy nuqtai nazarini bildiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абдуллаев В. Узбек адабиёти тарихи. 2 китоб.- Тошкент, 1967.- 316 б.
2. Азадовский М.К. Статьи о литературе и фольклоре.- М.-J1.: Гослитиздат, 1960.- 547 с.
3. Абдурахманов Х. Узбек халк; огзаки ижоди асарларининг синтак-тик хусусиятлари буйича кузатишлар.- Тошкент: Фан, 1971.-183 б.